

Hirmand Nehri Çerçevesinde İran ve Afganistan Arasındaki Su Kaynakları Anlaşmazlığının Kökenleri ve Güvenlik Boyutu

Hakkı Uygur

Öz: Bu çalışma, İran ve Afganistan arasında Hirmand/Helmand Nehri'nin kullanımına ilişkin hidropolitik anlaşmazlıkların kökenleri, gelişimi ve potansiyel çatışma risklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel sorusu, 1973 Afganistan-İran Helmand Nehri Su Anlaşması'na rağmen çözülemeyen su paylaşımı anlaşmazlığının gelecekte iki ülke arasında silahlı çatışmaya dönüşme potansiyelinin bulunup bulunmadığıdır. Araştırma bulguları, Hirmand Nehri anlaşmazlığının kökeninin 19. yüzyılda Büyük Britanya hakimliğinde çizilen sınırlara dayandığını ve 150 yılı aşkın süredir çözülemeyen yapısal sorunlar içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu tarihsel temeller üzerine inşa edilen 1973 Afganistan-İran Helmand Nehri Su Anlaşması da iklim değişikliği, artan nüfus baskısı ve çevresel faktörlerin göz ardı edilmesi nedeniyle günümüz koşullarında yetersiz kalmıştır. Taliban'ın 2021'de yeniden iktidara gelmesi, nehrin akış yönünde meydana gelen değişiklikler ve iki ülke sınır muhafızları arasında tekrarlayan çatışmalar, meselenin güvenlik boyutunu öne çıkarmaktadır. Çalışmanın sonuçları, mevcut su paylaşım rejiminin sürdürülemez olduğunu ve iklim değişikliğinin etkileriyle daha ciddi çatışma risklerinin ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Her iki ülkenin su kaynaklarını ulusal güvenlik önceliği olarak güvence altına alma eğilimi ise sorunun diplomatik çözüm imkanlarını daraltmaktadır. Bu nedenle, 1973 Anlaşması'nın günümüz hidrolojik gerçekliklerine uyarlanması, modern sınıraşan su yönetişimi mekanizmalarının benimsenmesi ve uluslararası arabuluculuk süreçlerinin devreye sokulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, İran, Hirmand/Helmand Nehri, Sınıraşan Sular, Hidropolitik, Su Güvenliği, Güvenlikleştirme

Abstract: This study investigates the origins, evolution, and potential conflict risks associated with hydropolitical disputes between Iran and Afghanistan over the utilization of the Hirmand/Helmand River. It specifically addresses whether the unresolved water-sharing dispute, despite the existence of the 1973 Afghan-Iranian Helmand River Water Treaty, could escalate into armed conflict. The findings indicate that the roots of the Helmand River dispute can be traced back to 19th-century border demarcations under British arbitration, which embedded structural problems that have persisted for over 150 years. The 1973 Water Treaty, built upon these historical foundations, has proven inadequate under contemporary conditions due to neglect of climate change, demographic pressures, and environmental degradation. The Taliban's return to power in 2021, coupled with alterations in the river's flow and recurrent border clashes, has elevated the dispute to a critical security issue. This study concludes that the current water-sharing regime is unsustainable, with conflict risks escalating due to climate change impacts. Both states' securitization of water resources as national security imperatives restricts avenues for diplomatic resolution. Accordingly, the paper recommends revising the 1973 agreement to reflect present-day hydrological realities, adopting modern transboundary water governance mechanisms, and utilizing international mediation frameworks.

Keywords: Afghanistan, Iran, Hirmand/Helmand River, Transboundary Waters, Hydropolitics, Water Security, Securitization

@ Dr. Öğr. Üyesi, Milli İstihbarat Akademisi, hakkiuygur@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-6833-0431

DOI: 10.12658/M0793
insan & toplum, 2026, 16(2), 37-66.
insanvetoplum.org

Başvuru: 18.02.2025
Revize: 30.08.2025
Kabul: 24.09.2025
Erken Baskı: 19.01.2026

Giriş

Sınıraşan suların paylaşımı veya egemenliğinin tespitiyle ilgili anlaşmazlıklar her zaman devletler arasındaki ilişkilerde önemli meselelerden biri olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre dünyada sınıraşan nitelikli 313 nehir ve göl havzası ile 468 akifer mevcuttur ve 153 devletin toprakları bu sınıraşan nitelikli su kaynaklarının içerisinde yer almaktadır (Turgul et al., 2024; UN-Water, 2024). Bu nedenle sınıraşan nitelikli su kaynaklarının yönetimi konusu devletler arası ilişkilerde kritik öneme sahiptir. Küresel iklim değişikliği, sınıraşan su yönetimi sorunlarını daha da karmaşık hale getirmektedir. Artan sıcaklıklar, değişen yağış rejimleri, kuraklıkların şiddetlenmesi ve aşırı hava olaylarının sıklaşması özellikle su kaynaklarının sınırlı olduğu kurak ve yarı kurak bölgelerde krizleri tetiklemektedir. Bu küresel eğilim, Hirmand Nehri havzasında da kendini göstermekte olup, iklim projeksiyonları bölgede su kaynaklarının daha da azalacağını ve mevcut anlaşmazlıkların derinleşebileceğini işaret etmektedir.

Afganistan 327 mm, İran 228-240 mm aralığında ortalama yıllık yağış almakta olup, her iki ülke de kurak/yarı kurak iklim koşullarına sahiptir (The Global Economy, 2021). Yanlış su yönetimi politikaları, ortak su kaynaklarının varlığı ve nüfus artışı gibi sorunlar bölgedeki su krizini derinleştirirken, iklim değişikliği bu mevcut sorunları daha karmaşık ve yönetilmesi zor hale getirmektedir.

İran'ın Aras, Ervend (Ervend Rud), Hirmand (Helmand) ve Herirud nehirleri boyunca komşu ülkelerle olan nehir sınırları yaklaşık 1830 kilometre uzunluğundadır. Bu bağlamda, İran ve Afganistan arasında yaşanan Hirmand/Helmand Nehri anlaşmazlığı, sınıraşan su yönetiminin karmaşık doğasını ve güvenlik boyutlarını anlama açısından kritik bir örnek teşkil etmektedir. Kaynağı Afganistan'da olup İran'a akan Hirmand ve Herirud nehirleri İran-Afganistan sınırının bir parçasını oluşturmaktadır. Hirmand Nehri, Afganistan'daki Hindukuş dağlarından doğar ve 1050 km yol kat ettikten sonra İran'daki Hamon Gölü'ne ulaşır. Ekolojik açıdan bakıldığında Hamon Gölü çevreye hayat ve canlılık kazandırarak çevresindeki ekosistemin yaşamasına uygun bir ortam hazırlamaktadır.

İran-Afganistan sınırında yer alan Sistan bölgesinde bulunan Hamon Gölü balıkçılık, avcılık, hayvancılık ve tarımla geçinen çevresindeki yerleşim alanları için hayati öneme sahiptir. Bu bölgede buharlaşma oranı çok yüksek, yağış miktarı ise çok azdır ve bu nedenle tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan su miktarı çok fazladır. Başka su kaynaklarının bulunmamasından dolayı bölgenin ihtiyaç duyduğu suyun tamamı Hirmand Nehri'nden sağlanmaktadır. Bu nedenle Hirmand Nehri Sistan bölgesinin ana su kaynağıdır. Bölgedeki birçok nehrin kaynağının Afganistan'da olması nedeniyle bu ülke komşularına göre göreceli bir avantaja sahiptir.

Afganistan'da hükümetler özellikle 2001 sonrasında yüksek oranda nüfus artışı ve ülkenin yeniden inşası ve ekonomik kalkınma ihtiyacı nedeniyle birçok baraj projesini hayata geçirmiştir. Öte yandan üçte ikisi kurak ve yarı kurak bölgede olan İran, kişi başına düşen yenilenebilir tatlı su kaynaklarında 180 ülke arasında 111. sırada yer almaktadır (IndexMundi, 2023). Ayrıca Sistan bölgesindeki yeraltı sularının yarı tuzlu olmasından ötürü bölgenin tek su kaynağı Hirmand'dır. İran'ın bu bölgedeki su ihtiyacının Afganistan ile İran arasındaki su paylaşım rejimini belirleyen 1973 Afganistan-İran Helmand Nehri Su Anlaşması'nda belirlenen miktarın iki katından fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, İran ve Afganistan arasında Hirmand Nehri'nin kullanımına ilişkin hidropolitik anlaşmazlıkların tarihsel kökenleri, gelişim süreçleri ve potansiyel çatışma risklerini incelemektir. Araştırmanın odaklandığı temel soru, 1973 Afganistan-İran Helmand Nehri Su Anlaşması'na rağmen çözülemeyen su paylaşımı anlaşmazlığının gelecekte iki ülke arasında silahlı çatışmaya dönüşme potansiyelinin bulunup bulunmadığıdır. Çalışmada literatür taraması ve doküman analizi yöntemiyle, birincil ve ikincil kaynaklar sistematik olarak incelenerek İran-Afganistan su anlaşmazlığının tarihsel gelişimi ve güncel boyutları analiz edilmiştir. Su güvenliği literatüründen yararlanılarak hidropolitik anlaşmazlıkların güvenlik boyutu ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, su ve güvenlik ilişkisini açıklayan teorik yaklaşımlar ile kavramsal çerçeve ele alınmaktadır. İkinci bölümde, Hirmand Nehri ve Sistan Havzası'nın coğrafi özellikleri ile söz konusu nehrin İran ve Afganistan açısından taşıdığı stratejik önem analiz edilmektedir. Üçüncü bölümde ise 19. yüzyıldan günümüze uzanan süreçte Hirmand Nehri üzerindeki anlaşmazlığın tarihsel kökenleri ve 1973 Afganistan-İran Helmand Nehri Su Anlaşması'nın gelişim süreci değerlendirilmektedir. Son olarak, Taliban'ın 2021'de yeniden iktidara gelmesinin ardından ortaya çıkan güncel gelişmelerin güvenlik boyutu tartışılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve: Su ve Güvenlik

Su ve güvenlik ilişkisi küresel ölçekte giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu ilişkinin anlaşılması, suyun yalnızca bir doğal kaynak olmanın ötesine geçtiği, aynı zamanda ulusal ve uluslararası güvenlik meselelerini de doğrudan etkileyen bir unsura dönüştüğü bir çağda daha da önemli hale gelmiştir. Su kıtlığı ve artan tüketim nedeniyle bu sorunun giderek derinleşmesi, özellikle dünyanın kurak bölgelerinde, toplumlar ve uluslar arasındaki sosyopolitik ilişkilerin şekillenmesinde temel bir faktör haline gelmiştir. Bu nedenle günümüzde su yönetimi ve su kaynaklarının paylaşımıyla ilgili meseleler ulusal ve uluslararası düzeyde bir güvenlik sorunu olarak incelenmektedir.

Realizmde su güvenliği ulusal güvenliğin bir alt dalı olarak görülmektedir. Realistler devletin varlığını veya ulusal çıkarlarını tehdit eden, savaşa veya düzenin bozulmasına yol açan her şeyi güvenlik meselesi olarak görür (İlkbahar & Mercan, 2023). Bu yaklaşımda su bir güç kaynağı olarak görülmekte ve su kıtlığı ekonomik ve sosyal kalkınmayı etkileyen stratejik bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Devlet merkezli bu yaklaşıma göre su kıtlığı yaşayan devletlerin su kaynakları üzerinde birbirleriyle savaşıma olasılıkları yüksektir (Sinaee, 2011). Devletler, tarih boyunca kaynak güvenliğini elde etmek için birbirleriyle çatışmış ve bu mesele çoğu zaman savaşların patlak vermesine yol açmıştır. Realist perspektifin bu temel varsayımlarını destekleyen en önemli kuramsal katkılardan biri Thomas Homer-Dixon tarafından gerçekleştirilmiştir. Homer-Dixon'ın "Environmental Scarcities and Violent Conflict" (Homer-Dixon, 1994) başlıklı çalışması, çevresel kıtlık ile şiddetli çatışmalar arasındaki nedensel bağlantıyı sistematik olarak inceleyen öncü araştırmalardan biridir. Bu çalışmada çevresel kıtlığın üç ana kaynaktan beslendiği ortaya konmaktadır: Kaynak tükenmesi ve bozulması, artan nüfus baskısı ve kaynakların eşitsiz dağılımı. Homer-Dixon'a (Homer-Dixon, 1999) göre bu kıtlıklar, mevcut sosyal yapılarla etkileşim halinde toplumsal bölünmeleri derinleştirebilir, devlet kurumlarını zayıflatabilir ve büyük ölçekli nüfus hareketlerine neden olabilir. Yazar, çevresel kıtlığın doğrudan şiddet üretmediğini, ancak mevcut sosyal, politik ve ekonomik gerilimlerle etkileşim halinde şiddetli çatışmaların ortaya çıkma olasılığını artırdığını vurgular. Bu süreçte "kaynak ele geçirme" ve "ekolojik marjinalleşme" olmak üzere iki temel dinamik işlemektedir. Kaynak ele geçirme sürecinde güçlü gruplar, kıt kaynaklar üzerindeki kontrollerini artırarak zayıf grupları daha az verimli alanlara itmekte ve bu durum çevresel bozulmayı hızlandırmaktadır.

Buna karşın liberalizme göre ise realistlerden farklı olarak çevresel meselelerle ilgili anlaşmazlıkların çözümü uluslararası iş birliğine dayanmaktadır (Wolf, 1998). Liberal bir bakış açısında suyun yönetimi ve paylaşımı uluslararası iş birliği gerektiren bir konu olarak ele alınır. Devletler arasında su kaynakları üzerine iş birliği yapmanın savaşların ve çatışmaların önlenmesinde önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir (İlkbahar & Mercan, 2023). Fakat realistlerle liberaller arasındaki ortak nokta her ikisinin de iklim değişikliğini özellikle istikrarsız bölgeler için bir tehdit olarak görmesidir.

Bu iki geleneksel yaklaşımın ötesinde, eleştirel hidropolitik kuramı daha karmaşık bir perspektif sunmaktadır. Mark Zeitoun ve Jeroen Warner tarafından geliştirilen "hidro-hegemonya" kavramsallaştırması, sınıraşan su ilişkilerinde güç asimetrilerinin ve hegemonik dinamiklerin rolünü vurgulamaktadır (Zeitoun & Warner, 2006). Hidro-hegemonya, havza ölçeğinde aktif olan hegemonyayı ifade eder ve daha güçlü aktörün sınıraşan su akımları üzerindeki kontrolünü pekiştirdiği durumları tanımlar. Eleştirel hidropolitik yaklaşımın en önemli katkısı, çatışma ve

iş birliğinin karşıt kavramlar olmadığını, aksine bir arada bulunabileceğini ortaya koymasındır. Bu yaklaşım, geleneksel çatışma-iş birliği ikilemini aşarak, hegemonik ilişkilerin farklı biçimlerini analiz eder. Zeitoun ve Warner'a (Zeitoun & Warner, 2006) göre hidro-hegemonya dört tür güç aracılığıyla şekillenmektedir: Coğrafi konum, maddi güç, pazarlık gücü ve ideolojik güç. Bu çerçevede, güçlü devletler su kaynaklarını kontrol ederek hegemonik pozisyonlarını sürdürürken, zayıf devletler karşı-hegemonik stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu eleştirel perspektif, İran-Afganistan hidropolitik ilişkilerinin analizinde önemli bir teorik araç sunmaktadır. Özellikle memba konumundaki Afganistan'ın coğrafi avantajını nasıl kullandığı ve mansap konumundaki İran'ın bu duruma karşı geliştirdiği stratejilerin anlaşılmasında hidro-hegemonya yaklaşımı değerli bir perspektif sağlamaktadır.

Eleştirel hidropolitik yaklaşımın bir diğer katkısı, su güvenliği tartışmalarını iklim, gıda ve enerji gibi diğer güvenlik alanlarıyla ilişkilendirmesidir. Zeitoun'a (İlkbahar, 2023) göre mevcut su güvenliği literatürü uzun süre su kaynaklarının fiziksel güvenliğine odaklanmış; ancak suyun iklim, çevre, gıda ve enerji gibi diğer güvenlik alanlarıyla olan yakın ilişkisini çoğu zaman göz ardı etmiştir. Bu eksikliği gidermek üzere Zeitoun (2011), su güvenliğinin iklim, enerji ve gıda güvenlikleri ile olan çok boyutlu ilişkisini ortaya koyan "Ulusal Su Güvenliğinin Küresel Ağı (USGKA)" modelini geliştirmiştir. Nihayetinde bu model, fiziksel ve sosyal güvenlik alanlarının birbiriyle bağlantılı olduğunu vurgulayarak, eleştirel hidropolitik çerçeveyi tamamlayan bütüncül bir anlayış sunmaktadır.

Bu teorik tartışmaların ötesinde, günümüzde su meselelerinin güvenlik alanına dahil edilmesini açıklayan en etkili yaklaşımlardan biri de Kopenhag Okulu'nun güvenikleştirme teorisidir. Bu teori çerçevesinde su, yalnızca çevresel bir unsur olmaktan çıkarak siyasi bir güvenlik meselesi haline gelmiştir. Kopenhag Okulu'na (Buzan Wæver & de Wilde, 1998; İlkbahar & Mercan, 2023) göre su kaynaklarının güvenikleştirilmesi süreci, devletlerin söylemsel pratikleri aracılığıyla gerçekleşmekte ve bu çerçevede su sorunları olağanüstü önlemler gerektiren güvenlik tehditleri olarak sunulmaktadır. Güvenikleştirme yaklaşımı, suyun sadece fiziksel arz ve talep dengesiyle değil, aynı zamanda siyasal aktörlerin algıları, söylemleri ve bu söylemler üzerinden meşrulaştırılan politikalarıyla da şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, suyun güvenlik tehdidi olarak tanımlanması, olağanüstü politik araçlarının devreye sokulmasına, uluslararası iş birliği mekanizmalarının yeniden düzenlenmesine ve hatta sınıraşan su yönetiminde güç dengelerinin değişmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla güvenikleştirme teorisi, suyun politikleşme süreçlerini anlamada ve eleştirel hidropolitik yaklaşımını desteklemede önemli bir kuramsal araç olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde jeopolitik bir konu olarak ortaya çıkan su ülkeler arasındaki ilişkileri etkilemektedir (İlkbahar & Mercan, 2023). Yeraltı ve yer üstü su kaynaklarının dağılımı her zaman uluslararası sınırlarla örtüşmemektedir. Dünyanın nüfusunun yaklaşık %40'ı ortak su kaynaklarına sahip bölgelerde yaşamaktadır. İki veya daha fazla devletin egemenliğinde bulunan ortak nehirler, göller ve yeraltı su kaynaklarının kullanımına dair politikalar memba ve mansap ülkeler arasında anlaşmazlıklara yol açabilir. Bu anlaşmazlıklar taraf ülkeler arasında sürekli bir gerilim yaratarak zaman zaman silahlı çatışmalara dönüşebilmektedir. Örneğin, Nil, Fırat ve Dicle nehirleri gibi uluslararası su yolları ülkeler arasında diplomatik gerilim ve çatışmaların odağı olabilmektedir. Bu kapsamda, Etiyopya'nın 2011'den bu yana Mavi Nil üzerinde inşa ettiği Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) Mısır ile ciddi diplomatik krize neden olmuş, Mısır askeri müdahale tehdidinde bulunarak konuyu BM Güvenlik Konseyine taşımıştır. Benzer şekilde, Türkiye'nin GAP projesi kapsamında Fırat ve Dicle üzerinde inşa ettiği barajlar nedeniyle Suriye ve Irak ile yaşadığı gerginlik, 1975'te silahlı çatışma eşliğine gelmiş ve ancak Suudi Arabistan'ın arabuluculuğuyla çözülebilmektedir (Climate Diplomacy, 2023). Son olarak, geçtiğimiz aylarda Hindistan ve Pakistan arasında İndus suları üzerinde yaşanan kriz, bu iki ülke arasında uzun süredir var olan güven bunalımını yeniden gündeme taşımış, su paylaşımının nükleer caydırıcılığa sahip iki devlet arasında dahi istikrarsızlık yaratabileceğini göstermiştir (Aamer, 2025).

Çevre Bilimci Peter Gleick'e göre su kaynakları üzerindeki çatışmalar kaçınılmaz görünmektedir. İklim değişikliğinin etkileri, artan nüfus baskısı ve ekonomik kalkınma ihtiyaçları, su kaynaklarına yönelik tehditleri artırmaktadır. Ona göre çevresel sorunların çatışmalara yol açıp açmayacağını tartışmak yersizdir. Zira Gleick'e göre bu çatışmalar kaçınılmazdır. Dolayısıyla mevcut şartlarda güvenlik uzmanlarının odaklanması gereken nokta su kaynaklarıyla ilgili çatışmaların "ne zaman" ve "nerede" meydana geleceği konusu olmalıdır (Gleick, 1993). Gleick'e göre ekonomik ve siyasi gelişim için en önemli kaynaklardan biri su olduğuna göre gelecekte su kaynaklarının paylaşımına dair anlaşmazlıklar büyük su savaşları başlatabilir. Ayrıca bir devletin su gibi temel ihtiyaçları temin etme konusundaki zayıflığı, ilgili ülke açısından ekonomik ve çevre sorunlarından kalkınma problemlerine kadar uzanan ciddi güvenlik riski oluşturan sorunlar doğurabilir. Su ve güvenlik ilişkisi, çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahiptir. Su, hem bir yaşam kaynağı hem de bir güvenlik tehdidi olarak, bireylerin, toplumların ve devletlerin güvenliğini etkileyen çok sayıda faktörü içeren bir kavramdır. Su güvenliği, hem çevresel hem de toplumsal boyutlarıyla ele alınmalı ve sadece ulusal sınırlar içinde değil, uluslararası düzeyde de önemli bir güvenlik unsuru olarak görülmelidir. Su kaynaklarının adil, sürdürülebilir ve etkin yönetimi, sadece doğrudan suya erişimi sağlamaz, aynı zamanda geniş anlamda güvenliğin sağlanmasına da katkıda bulunur.

Hirmand Nehri ve Sistan Havzası

Hirmand/Helmand¹ Nehri, Afganistan'ın en uzun nehri olup Sistan Havzası'nın temel su kaynağıdır. Kabil'in güneybatı bölgesinde bulunan Afganistan'ın merkez dağlarından doğarak İran'ın sınırları içinde yer alan Hamon-Hirmand Gölü'ne dökülmektedir. Nehrin yıllık ortalama su akış miktarı yaklaşık 6,12 milyon metreküp olmakla beraber yıllık akış hacmi beş katına kadar değişiklik gösterebilmektedir. Afganistan'ın yaklaşık %40-49'undan su toplayan Hirmand Nehri, ülkenin su kaynaklarının %11'ini oluşturmaktadır (Nabavi, 2024). Nehir, 1.150 kilometrelik akış güzergahında orta Afganistan'ın engebeli bölgelerinden² geçerek Zamindavar'ın³ bereketli topraklarına ulaşmakta ve bu noktada nehrin en büyük kolu olan Ergandab Nehri ile birleşmektedir. Buradan itibaren ülkenin güney çöllerinden batıya doğru ilerleyen nehir, İran sınırına yaklaştığında kuzeye doğru keskin bir dönüş yaparak İran topraklarına girmekte ve Afganistan-İran sınırı boyunca yaklaşık 80 km mesafe kat ettikten sonra İran sınırları içindeki Hamon-Hirmand olarak bilinen devasa bataklık sistemine dökülmektedir.

Hirmand, İran sınırına girdikten sonra üç kola ayrılmaktadır. Bunlardan biri İran-Afganistan sınırı boyunca akan "Peryan-ı müşterek" adı verilen koldur. Hirmand'ın bir diğer kolu da Sistan ovasının merkezine doğru ilerleyerek Hamon-Hirmand Gölü'ne dökülen Sistan Nehri'dir. Bir diğer kolu ise İran tarafından oluşturulan birinci, ikinci ve üçüncü depolama adı verilen su barajlarına giderek burada depolanmaktadır. Nehrin bu kolu İran'ın Sistan-Beluçistan vilayeti sakinlerinin içme suyunu sağlamaktadır. İran-Afganistan sınırında akan "Peryan-ı Müşterek" Nehri, Afganistan sınırları içinde yer alan Hamon Puzak'ı doldurduktan sonra İran-Afganistan arasında yer alan Hamon Sabri Havzası'na akmaktadır. Bu iki Hamon'u⁴ doldurduktan sonra taşan su İran toprağına girerek Hamon-Hirmand Gölü'ne dökülür. Yağışın bol olduğu yıllarda doğal olarak nehrin su hacmi yükselmektedir.

- 1 Bu bölgenin ana nehri Helmand, İran'da Hirmand olarak bilinmektedir. Biz de Hirmand olarak devam edeceğiz.
- 2 Afganistan'ın Hindukuş Dağları'ndan doğan bu nehir Vardak, Bamyana, Daikundi ve Uruzgan illerinden geçerek Helmand ve Nimruz illerine ulaşmaktadır.
- 3 Zemindavar, Afganistan'daki Helmand/Hirmand Nehri'nin doğu kıyısındaki tarihi bir bölge. İslami döneme ait tarihi ve coğrafi kaynaklarda Beled-i Davar, Belad-ı Davar ve Arz-ı Davar gibi isimlerle anılmaktadır.
- 4 Hamon Farsçada sulak anlama gelmektedir.

Şekil 1: Hirmand Nehri, kolları, su havzaları ve göletlerin konumu

Kaynak: (Afghanistan Analysts Network, 2024).

Hirmand Nehri'nin uzunluğu 1390 km civarındadır (Ramachandran, 2017). Bu nehir alt kollarıyla birlikte Afganistan'ın güney bölgesinin tamamını kapsayan yaklaşık 258 bin kilometrekarelik bir alanı sulamaktadır. Hirmand Nehri'nden beslenen Sistan bölgesi dünyanın en kurak bölgelerinden biridir (Kocatepe, 2024). Sistan bölgesi su kaynaklarının büyük bölümü Afganistan tarafında olduğu için ovanın İran tarafında kalan kısmı oldukça kurak ve sıcak bir iklime sahiptir. Yıllık ortalama yağış 50-55 mm civarında olup dünya ortalamasının oldukça altındadır. Yıllık buharlaşma oranı 4800 mm ile dünya ortalamasının oldukça üstündedir.

İklim koşulları nedeniyle bölgede yaklaşık her on yılda bir şiddetli kuraklık meydana gelmektedir. Yaklaşık on yıl aralıklarla 1939, 1949, 1958 ve 1970 yıllarında bölgede meydana gelen şiddetli kuraklıklar 1997 ve 2001 yılları arasında da tekrarlanmıştır (Afghanistan Analysts Network, 2024). Bu nedenle yaklaşık 9 milyonun üzerinde bir nüfusu barındıran Sistan bölgesinde yaşam tamamıyla Hirmand Nehri'nin suyuna bağlıdır. Havzadaki su kaynakları her iki ülkede de büyük ölçüde tarımsal sulama amacıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle havzanın bulunduğu bölgede yaşayan halkın başlıca geçim kaynağının tarım olması Hirmand Nehri'nin bölge

halkı için hayati önemde olduğunu ortaya koymaktadır. İnan açısından tarımsal sulamanın yanında Hamon'un ekolojik ihtiyaçlarını karşılaması bakımından da önemlidir. Nehir suyunun azaldığı kuraklık dönemleri bölgede büyük göç hareketlerini tetikleyebilmektedir. Örnek olarak 1967-1972 yılları arasında meydana gelen kuraklık nedeniyle, Sistan bölgesinden Gülistan ve Gurgan bölgelerine yönelik yoğun göçler yaşanmıştır. Bu özelliklerinden ötürü Hirmand Nehri her iki ülke açısından da stratejik öneme sahiptir. Afganistan'ın son yıllarda nehir üzerinde başlattığı baraj projeleri göz önüne alındığında gelecekte İnan'a akan su miktarının daha da azalması kuvvetle muhtemeldir. Bu durum sadece bölgedeki yerleşim alanlarının ekonomik faaliyetlerinde köklü değişikliklere neden olmakla kalmayıp iki ülke arasındaki siyasi ilişkileri de etkileme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle Hirmand Nehri meselesi iki ülke arasındaki gerilimin merkezinde olmaya devam edecektir.

Hirmand Nehri'nin Afganistan Açısından Önemi

Afganistan, dünyanın kurak olarak tanımlanan kuşağında yer almaktadır. Hindukuş ve Pamir dağ sıralarının varlığına rağmen düz ve ova alanlarında yağış miktarı azdır. Afganistan'ın sahip olduğu 8 milyon hektar tarıma elverişli arazisinden sadece 2 milyon hektarı tarım için kullanılmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin geleneksel yöntemlerle yapıldığı ülkede tarım sektörü fazlasıyla suya ihtiyaç duymaktadır. Afganistan'ın 35 milyonluk nüfusunun yalnızca %38'i elektrik erişimine sahiptir. Tüketilen elektriğin %80'i dışarıdan ithal edilmektedir ve ülke nüfusunun sadece üçte biri temiz içme suyuna erişebilmektedir. Afganistan'ın sahip olduğu su kaynakları 75 milyar metreküp olarak tahmin edilmektedir (Nimetullahi ve Bakiri, 2013).

Bunun sadece 20 milyar metreküplük kısmı tarımda kullanılmakta olup geri kalan kısmı komşu ülkelerin su havzalarına akmaktadır (BBC Persian, 2023a).

Afganistan'ın dört ana nehrinin (Amuderya, Kabul, Hirmand ve Herirud nehirleri) su kaynakları Afganistan'da olmasına rağmen, bu nehirler komşu ülkelere akmaktadır. Hirmand Nehri İnan'a dökülürken, Herirud Nehri ve Amuderya ise İnan ve Türkmenistan'la ortak sınırı oluşturmaktadır. Bu nehirlerin tamamının kaynağı Afganistan'da olmasına rağmen Kabil yönetimi onlarca yıl süren iç savaşlar, işgaller, zayıf hükümetler ve kötü su yönetimi politikaları nedeniyle su kaynaklarını verimli şekilde kullanamamıştır. Afganistan'da on yıllardır süregelen istikrarsız dönemlerdeki hükümetlerin eylemsizliği nedeniyle Afganistan'ın su kaynakları kontrolsüz biçimde komşu ülkelere akmaya devam etmiştir. Bu nedenle halihazırda İnan ve Pakistan gibi Afganistan'ın bazı komşu ülkelerinin Kabil yönetiminin su politikasıyla ilgili şikayetleri büyük ölçüde eski duruma almış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Afganistan halkı on yıllardır temiz su ve elektriğe erişim, gıda güvensizliği ve yoksulluk gibi zorluklarla karşı karşıya bulunmaktadır. Afganistan nüfusunun üçte ikisi temiz ve sağlıklı suya erişememekte olup bu durum ülkeyi 2021 Ekolojik Tehdit Kayıt Listesi'nde en yüksek risk skoruna sahip ülke konumuna getirmektedir (Institute for Economics and Peace, 2021). Su kıtlığı özellikle İran sınırındaki illerde daha belirgindir. Buna ek olarak gıda güvenliği de Afganistan'da yaygın bir sorun teşkil etmektedir. Ülke nüfusunun önemli bir bölümü, özellikle sınır illerinin kırsal kesimlerinde yaşayanlar ciddi gıda güvensizliği ile karşı karşıyadır.

Bu sorunların büyük bir kısmı uzun yıllar süren iç savaşlardan ve yabancı işgallerden kaynaklanmaktadır. Afganistan ve Afgan halkı sahip olduğu su kaynaklarını kalkınma umudu olarak görmektedir. Bu bağlamda Afganistan'ın su kaynaklarını optimum düzeyde kullanabilmesi için su altyapılarının geliştirilmesi gerektiğine inanılmaktadır (Iran Europe Studies Institute, 2023). Afganlar suyu ekili alanları artırmak için kilit bir faktör olarak görmekte ve bu yolla tarımsal üretimde kendi kendine yeterli seviyeye ulaşarak gıda güvensizliğini⁵ azaltmayı hedeflemektedir. Afgan halkı, ülkenin sahip olduğu su kaynaklarının elektrik üretimi alanındaki eksiklikleri büyük ölçüde giderebileceğine ve elektrik üretiminin artırılmasıyla enerji açığının çözülebileceğine inanmaktadır.

Bu doğrultuda özellikle kaynağı Afganistan'da olup başta İran olmak üzere komşu ülkelere akan suların kontrol edilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu görüş büyük ölçüde Afgan siyasi elitler arasında da yaygındır (BBC Persian, 2017). Afgan yöneticiler ve Afganistan halkının büyük bölümüne göre İran şimdiye kadar Hirmand ve Herirud nehirlerinden haksız şekilde faydalanmıştır (Lowy Institute, 2020). Bu görüş hükümetler üzerinde baskı yaratarak Afganistan'ın su politikasının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Nitekim özellikle son yıllarda iktidara gelen hükümetlerin büyük baraj inşası projeleri başlattıkları görülmektedir.

Hirmand Nehri'nin İran Açısından Önemi

Hirmand/Helmand Nehri, İran'ın güneydoğusundaki yaşam ve özellikle de Sistan-Beluçistan vilayeti için hayati önem taşıyan bir su kaynağıdır. Bölgede yaşayan 4 milyona yakın nüfusun içme suyu, tarımsal sulama ve endüstriyel kullanım gibi temel ihtiyaçları bu nehre bağlıdır. Özellikle Zabol, Zahidan ve Nimruz gibi sınır kentlerinde yaşayan halkın günlük su tüketimi doğrudan Hirmand'a bağlıdır (Iran

5 Gıda güvensizliği, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tanımına göre, bireylerin aktif ve sağlıklı bir yaşam sürbilmeleri için gerekli besin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik erişimlerinin bulunmaması durumudur (FAO, 2023).

Europe Studies Institute, 2023). Nehrin debisindeki değişimler, bu kentlerdeki yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Nehrin su akışındaki azalma, bölgede tarımsal üretimin düşmesine, istihdam olanaklarının azalmasına ve ekonomik göstergelerin kötüleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, bölgeden diğer şehirlere göç hareketlerini tetiklemekte ve sosyal dokuyu olumsuz etkilemektedir.

Ekonomik açıdan Hirmand Nehri, Sistan-Beluçistan'daki tarımsal üretimin can damarıdır. Bölgede yetiştirilen buğday, arpa, mısır ve çeşitli sebzelerin sulanması bu nehre bağlıdır. Kemal Han Barajı'nın tamamlanmasıyla birlikte yaklaşık 100 bin hektar tarım arazisinin Hirmand Nehri'nden beslenmesi beklenmektedir (CACI Analyst, 2017). Son yıllarda su akışındaki azalma, tarımsal üretimde %40'a varan düşümlere neden olmuştur (Reuters, 2018). Bu durum, bölgede yoksulluğun artmasına, işsizliğin yükselmesine ve göç hareketlerinin hızlanmasına yol açmıştır. Özellikle genç nüfusun İran'ın batı ve merkezi kentlerine göç etmesi, bölgenin demografik yapısını değiştirmekte ve ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemektedir.

Hirmand Nehri'nin İran için bir diğer önemi de çevresel boyutudur. Nehir, özellikle UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Hamon Gölleri sisteminin ana besleyicisidir. Hamon Gölü sistemi sadece UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almakla kalmayıp, aynı zamanda Ramsar Sözleşmesi kapsamında uluslararası öneme sahip sulak alan olarak korunmaktadır (Nagheeb, 2022). Bu göl sistemi, İran'ın en büyük tatlı su ekosistemini oluşturmaktadır ve bölgedeki biyolojik çeşitliliğin korunmasında hayati rol oynamaktadır. Nehrin su akışının azalması, bölgedeki Hamon Gölleri'nin kurumasına yol açmaktadır. Son 20 yılda nehir akışının azalması, Hamon Gölleri'nin %60'ından fazlasının kurumasına neden olmuştur (Kazımi, 2020). Bu durum sadece biyolojik çeşitliliği tehdit etmekte kalmayıp, aynı zamanda kum fırtınalarının artmasına ve hava kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır. Bölgedeki ekolojik dengenin bozulması, insan sağlığını tehdit eden çevresel sorunları da beraberinde getirmektedir. Yılda ortalama 120 gün süren bu fırtınalar, tarım arazilerini tahrip etmekte ve halk sağlığını tehdit etmektedir (Kazımi, 2020).

İnan'ın güvenlik perspektifinden Hirmand meselesi, sınır güvenliği, terörizm ve göç yönetimi açısından da önemlidir. İran'ın Sistan-Beluçistan bölgesi büyük sosyoekonomik zorluklarla karşı karşıyadır. Sistan-Beluçistan, İran'ın diğer vilayetleriyle karşılaştırıldığında insani gelişmişlik göstergeleri ve su güvenliği endeksleri açısından en düşük sırada yer alan üç bölgeden biridir (Kazımi, 2020). Ayrıca Sistan-Beluçistan, İran'da su kıtlığına bağlı çevresel sorunlar nedeniyle en çok göç veren şehirlerden biridir.

Su kıtlığı nedeniyle yaşanan ekonomik zorluklar, sınır bölgelerinde kaçakçılık faaliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca bölgedeki ekonomik zorluklar

Ceyşu'l Adl gibi bu bölgede faaliyet gösteren silahlı grupların üye devşirmelerini kolaylaştırmaktadır. Son olarak su kaynaklarının yetersizliği Afganistan'dan İran'a yönelik düzensiz göç hareketlerini tetiklemekte, bu da bölgesel güvenlik dengelerini etkilemektedir. İran hükümeti, son yıllarda bu sorunlarla mücadele için sınır güvenliği önlemlerini artırmış ve su yönetimi konusunda yeni stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Uluslararası platformlarda su hakkının korunması için diplomatik girişimlerde bulunan İran, aynı zamanda alternatif su kaynakları geliştirme ve su tasarrufu programları üzerinde de çalışmaktadır. Ancak, meselenin çözümü büyük ölçüde Afganistan'daki siyasi istikrara ve iki ülke arasında kurulacak sürdürülebilir iş birliği mekanizmalarına bağlı görünmektedir.

İran-Afganistan ilişkilerinde su sorununun yanı sıra mülteci meselesi, sınır güvenliği, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm gibi diğer güvenlik konuları da her iki ülkeyi doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki çok boyutlu güvenlik ilişkisi, su güvenliği literatüründe vurgulanan karşılıklı bağımlılık dinamiklerini yansıtmaktadır (Alagöz & Kandemir, 2015). Su güvenliği sorunu, bu kompleks güvenlik yapısının sadece bir boyutunu oluşturmakta ve diğer güvenlik meselelerinden bağımsız olarak ele alınamamaktadır. Hirmand Nehri meselesinin bölgesel boyutu da göz ardı edilmemelidir. Su kaynaklarının paylaşımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar, sadece İran ve Afganistan'ı değil, aynı zamanda Pakistan gibi diğer komşu ülkeleri de etkileme potansiyeline sahiptir. Bölgede artan su stresi, iklim değişikliğinin etkileriyle birleştiğinde, sınıraşan su havzalarının yönetiminde yeni iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, tek taraflı çözümlerden ziyade, bölgesel bir yaklaşımı ve çok taraflı diplomatik girişimleri gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, Hirmand Nehri, İran için sadece bir su kaynağı olmaktan öte, ulusal güvenliğin ekonomik, çevresel, sosyal ve siyasi boyutlarını etkileyen stratejik bir unsurdur. Bu nehrin sürdürülebilir yönetimi, İran'ın iç istikrarının korunması, bölgesel güvenlik dengelerinin sağlanması ve Afganistan ile uzun vadeli iş birliği ilişkilerinin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, 1973 Anlaşması'nın güncel koşullara uyarlanması ve modern su diplomasisi araçlarının devreye sokulması, her iki ülkenin de çıkarına olacaktır.

Hirmand Nehri Üzerindeki Anlaşmazlığın Tarihsel Kökenleri

İran ile Afganistan arasında Hirmand Nehri'nin kullanımına ilişkin anlaşmazlıkların geçmişi iki ülke sınırlarının belirlendiği 19. yüzyıla kadar gitmektedir (Rahmanian & Baraghi, 2018). Bu tarihsel süreçte sınıraşan su kaynaklarının yönetimi, her iki ülkenin ulusal güvenlik gündeminde kritik bir yer tutmuş ve Helmand/Hirmand Nehri, 150 yılı aşkın süredir devam eden hidropolitik gerilimlerin en belirgin örneğini

teşkil etmiştir (Nagheebay ve Warner, 2022). 19. yüzyılın ikinci yarısında iki ülke arasındaki sınır sorunlarının artması üzerine dönemin İnan ve Afganistan yöneticileri, aralarındaki ihtilafı Büyük Britanya'nın arabuluculuğunda çözüme kavuşturma kararı almışlardır. Bu dönem, Britanya ve Rusya arasındaki "Büyük Oyun" jeopolitik rekabetinin en yoğun yaşandığı dönemdi ve Afganistan bu rekabetin tampon devleti konumundaydı. Britanya hükümeti Mayıs 1871'de Tümgeneral Sir Friederich Goldsmid'i Afganistan ile İnan arasındaki sınır sorununu çözmek amacıyla hakem olarak görevlendirmiştir. Goldsmid bir süre bölgede inceleme yaptıktan sonra Şubat 1872'de açıkladığı kararında anlaşmazlığa konu olan Sistan bölgesini "İç Sistan" ve "Dış Sistan" olarak iki bölüme ayırmıştır (Imani, Musavinia & Cheginizadeh, 2019). Daha büyük bir alanı kapsayan Dış Sistan Afganistan'a ve İç Sistan İnan'a bırakılmış ve Hirmand Nehri de iki ülke arasındaki sınır olarak belirlenmiştir. Böylece Viyana Sözleşmesi'ne göre Hirmand Nehri uluslararası nehir statüsü kazanarak iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların kaynağı haline gelmiştir.

Goldsmid, Hirmand Nehri'nin suyunun kullanımı veya bu konuyla ilgili gelecekte ortaya çıkacak anlaşmazlıkların çözümü konusunda herhangi bir mekanizma veya görüş bildirmemiştir. Bu nedenle Goldsmid'in çizdiği sınırlar iki ülke arasındaki anlaşmazlığa kalıcı bir çözüm getirmedeği gibi sorunu daha da derinleştirmiştir. Nitekim 1896 yılında Hirmand Nehri'nin taşması sonucu yeni bir rota ortaya çıkmış ve suyun büyük bir kısmı yeni rota üzerinden Hamon Gölü'ne akmaya başlamıştır. Bu durum nehrin iki tarafında yaşayanlar arasında yeni rota ile eski rota arasında ortaya çıkan yeni arazinin mülkiyeti konusunda anlaşmazlığa sebep olmuştur. Nehir yatağının değişmesi sonrası sınırın değiştiğini iddia eden Afganlar ortaya çıkan arazinin bir kısmına el koymuş ve Hirmand Nehri üzerinde yeni baraj inşa ederek nehrin suyunu Afganistan'a yönlendirmiştir. Bu durum daha sonraki yıllarda yaşanan şiddetli kuraklıklarla birlikte Sistan bölgesini ciddi bir su sıkıntısı sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Taraflar, anlaşmazlık büyüyünce bir kez daha arabuluculuk yapması için Britanya hükümetine başvurmuşlardır. Britanya hükümeti bu kez Henry McMahan adında bir askeri mühendisi hakem olarak görevlendirmiştir. McMahan'ın bir süre bölgede incelemelerde bulduktan sonra 1903'te İnan ile Afganistan sınırı ve Hirmand Nehri'nin suyunun paylaşılmasına ilişkin görüşünü açıklamıştır. McMahan'ın görüşü doğrultusunda İnan ile Afganistan arasındaki sınır kısmen İnan'ın lehine olacak şekilde yeniden çizilirken Hirmand Nehri'nin üçte biri İnan'a bırakılmıştır. Afganistan tarafı kararı kabul ederken İnan tarafı kararın özellikle Hirmand Nehri'nin paylaşılmasına ilişkin bölümüne itiraz etmiştir (Imani, Musavinia & Cheginizadeh, 2019). Böylece sorun kalıcı bir çözüme kavuşmamıştır. Afganistan'ın 1919'da Büyük Britanya'dan bağımsızlığını almasıyla iki taraf arasındaki anlaşmazlıkların Britanya hükümetinin arabuluculuğunda çözülmesini öngören Paris Anlaşması iptal edilmiştir. Ancak

20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ikili ilişkilerde yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte Hirmand Nehri ile ilgili görüşmeler yeniden başlamıştır. Haziran 1921’de imzalanan Dostluk Anlaşması’yla iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler olumlu bir süreç girmiştir. Bu anlaşmadan altı yıl sonra Kasım 1927’de imzalanan “İyi Komşuluk ve Saldırmazlık Anlaşması” ikili ilişkilerdeki olumlu havayı daha da pekiştirmiştir. Bu dönemde komşularla sınır sorunlarını çözüme kavuşturma politikası izleyen İran Şahı Rıza Pehlevi 1930 yılında İran’ın Kabil büyükelçisini Hirmand Nehri konusundaki anlaşmazlıkları gidermek için Afgan yetkililerle görüşmek üzere görevlendirmiştir (Sinaee & Jamali, 2020).

Yapılan görüşmeler neticesinde taraflar arasında Hirmand Nehri’nin suyunun eşit olarak paylaşılması konusunda anlaşmaya varılmış olsa da paylaşımın nehrin hangi bölümünden yapılacağı konusunda uzlaşa sağlanamaması nedeniyle çözümsüzlük devam etmiştir. 1936 yılında meydana gelen kuraklığa bağlı olarak nehir suyunun azalması üzerine bölgedeki sakinler arasında gerilim yükselmiştir. Nehir suyunun azalmasının Afganlar tarafından inşa edilen barajlardan kaynaklı olduğunu ileri süren İranlı çiftçiler sınırı geçerek Lahşak Barajı’nı tahrip etmiştir (Imani, Musavinia & Cheginizadeh, 2019). Bölge sakinleri arasında yükselen tansiyon her iki taraf yetkililerini sorunun çözümü için daha kararlı adımlar atmaya itmiştir. Bu gelişmeler üzerine taraflar yeniden müzakerelere başlarken Eylül 1936’da Kemal Han Barajı’ndan Lahşak Barajı’na kadar suyun bir yıl süreyle eşit paylaşılması konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Bu anlaşmanın ardından nehrin bazı kısımlarında baraj yapılmaması ve suyun paylaşılması hususunda çeşitli anlaşmalar imzalanmış olsa da bu anlaşmalar Afganistan parlamentosu tarafından onaylanmaması nedeniyle uygulanamamıştır. 1947 yılında Hirmand’ın yukarı kısmında yağışların azalması nehrin alt kısmında ciddi bir su sıkıntısına neden olmuştur. Kuraklık ve su kıtlığı bölgede yaşayan İranlı ve Afgan çiftçilere büyük zarar verirken Sistan’dan İran’ın diğer bölgelerine göçler başlamıştır. İran’ın kuraklığın nedenlerini araştırmak üzere Afganistan’a heyet gönderme talebi Afganistan hükümeti tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine İran konuyu BM Güvenlik Konseyine taşımıştır (Imani, Musavinia & Cheginizadeh, 2019).

İran’ın Güvenlik Konseyine şikayeti üzerine ABD tarafsız komisyon kurulması önerisinde bulunmuştur. ABD’nin bu önerisi taraflarca kabul edilmiş ve 1950 yılında üç tarafsız uzmandan oluşan Hirmand Komisyonu kurulmuştur. Amerikalı, Kanadalı ve Şilili uzmanlardan oluşan komisyon Şubat 1951’de raporunu sunmuştur. Tarafsız uzmanlarca hazırlanan raporda Afganistan normal koşullarda İran’a saniyede 22 metreküp su tahsis etmekle mükellef kılınmıştır. Daha sonra 4 metreküp de iyi niyet göstergesi olarak eklenen bu rapor Afganistan tarafından kabul edilirken İran daha

fazla su hakkı olduğu gerekçesiyle rapora itiraz etmiştir. Böylece iki ülke arasındaki su sorunu 1973 yılında Afganistan-İnan Helmand Nehri Su Anlaşması imzalanana kadar çözümsüz kalmaya devam etmiştir.

Afganistan-İnan Hirmand/Helmand Nehri Su Anlaşması ve Süregelen Sorunlar

İnan başbakanının 1972 yılında Afganistan'a gerçekleştirdiği ziyaretle yeniden başlayan müzakereler Mart 1973'te Afganistan Başbakanı Muhammed Musa Şafik ile İnan Başbakanı Emir Abbas Hüveyda arasında imzalanan anlaşmayla sonuçlanmıştır. İnan'ın Hirmand Nehri'nden alacağı su miktarını düzenleyen bu anlaşma resmi düzeyde Afganistan-İnan Arasında Helmand Nehri Su Anlaşması olarak bilinmektedir. 1951 Hirmand Komisyonu temelinde hazırlanan bu anlaşmada İnan'a tahsis edilen su miktarı, 4 metreküpü iyi niyet ve iyi komşuluk çerçevesinde olmak üzere saniyede toplam 26 metreküp olarak belirlenmiştir (The Afghan-Iranian Helmand River Water Treaty, 1973). Bu miktar normal su yılları için öngörüldüğü gibi anlaşmanın 3. ve 4. maddeleri uyarınca kuraklık döneminde Afganistan İnan'a gönderdiği su miktarını azaltma hakkına sahiptir. Bununla birlikte, anlaşmanın 5. maddesi tartışmalı bir hüküm içermektedir. Söz konusu maddenin birinci fıkrası Afganistan'ın İnan'ı su hakkından kısmen veya tamamen mahrum bırakmamasını öngörürken, ikinci fıkra Afganistan'a kalan suyunu dilediği gibi kullanma hakkı tanımaktadır. İlgili fıkraya göre İnan nehirde su fazlalığı olsa bile anlaşmada belirlenen miktardan (26 metreküp) daha fazla su talep edemez ve Afganistan fazla suyu istediği şekilde kullanma hakkına sahiptir (The Afghan-Iranian Helmand River Water Treaty, 1973). Ancak madde bütün olarak değerlendirildiğinde, birinci fıkranın ikinci fıkraya öncelikli olduğu ve Afganistan'ın öncelikle İnan'ın su hakkını karşılamakla yükümlü bulunduğu kabul edilmektedir (Nagheeb, 2022).

Mart 1973'te imzalanan anlaşma aynı yıl hem İnan hem Afganistan parlamentosu tarafından onaylanmıştır. Ancak Temmuz 1973'te Serdar Muhammed Davud Han'ın gerçekleştirdiği darbe sonucu Afganistan'da rejim değişmesi nedeniyle anlaşmanın yürürlüğe girmesi 1977'yi bulmuştur. İnan, Afganistan'da yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte Hirmand Nehri üzerinde ortak projeler gerçekleştirerek ve su satın alarak Sistan bölgesinin su ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemiştir. Ancak, taraflar arasındaki görüş ayrılıkları, 1979'da gerçekleşen İnan İslam Devrimi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali (1979), İnan-İrak Savaşı ve Afganistan'da iç savaşın patlak vermesi gibi gelişmeler nedeniyle projeler sonuçsuz kalmıştır. Afganistan'daki iç savaş, istikrarsızlık ve su yönetimi için uygun mekanizmaların yokluğu Hirmand suyunun İnan'a engel olmadan akmasına yol açmıştır. Halihazırda tarafların üzerinde uzlaştığı

1973 Anlaşması çerçevesinde İran'a tahsis edilen su miktarını ölçmek için herhangi faal bir mekanizma bulunmamaktadır. 1973 Anlaşması'nın uygulanmasında her iki ülke de sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirememiştir. Afganistan'ın Dehruvd İstasyonu'nu 2021'e kadar işlevsel hale getirememesi ve İran'ın anlaşmada belirtilen üç su dağıtım noktasını belirleme konusundaki isteksizliği, anlaşmanın etkin bir şekilde uygulanmasını engellemiştir (Loodin ve diğerleri, 2023). Bu kurumsal ve teknik eksiklikler, tarafların su akışını kendi topraklarında bağımsız biçimde ölçmesine ve farklı veri setlerine dayanmasına yol açmıştır. Sonuç olarak Afganistan, kendi ölçümlerine dayanarak İran'ın hak ettiğinden daha fazla su aldığını ileri sürerken, İran bu iddiaları reddederek Afganistan'ı anlaşmaya uymamakla suçlamaktadır.

Anlaşmazlığın Nedenleri ve Karşılıklı Tezler

Hirmand Nehri yatağının karakteristik olarak dallanma özelliği nehrin birkaç alt kola bölünmesine neden olmakta ve bu durum nehrin sınırının kesin olarak belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Zaman zaman meydana gelen büyük seller sonucu nehir yatağı değişirken bu durum iki ülke arasında sınır anlaşmazlığına neden olmaktadır (Salihabadi, 2014). Örneğin 1896 yılında meydana gelen büyük sel nedeniyle nehir yatağı 1872 yılında İngiliz hakem Goldsmid tarafından belirlenen sınırların ötesine geçerek İran topraklarına doğru kaymıştır. Afganlar iki ülke arasındaki sınırın nehrin değişen rotasını takip ederek yeniden belirlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Buna karşın İran tarafı ise sınırın Goldsmid'in görüşüne göre belirlenen çizgide kalması gerektiği, nehrin akışındaki değişikliğin sınır değişikliğine gerekçe olamayacağını belirtmiştir. Nehrin değişken morfolojisi dikkate alındığında iki ülke arasında mutabakata varılan sınırın belirlenmesi konusundaki farklılar hala devam etmektedir.

Hirmand Nehri konusundaki en önemli zorluklardan biri iki ülkenin 1973 Anlaşması'yla ilgili farklı yorumlara sahip olmalarıdır. Bu yorum farklılığı taraflar arasındaki anlaşmazlığı derinleştiren en önemli faktördür. Her iki ülkenin resmi açıklamaları, müzakerelerde tarafların öne sürdükleri talepler dikkate alındığında Hirmand Nehri'yle ilgili İran ile Afganistan arasındaki başlıca anlaşmazlıklar aşağıdaki gibidir:

- İran, anlaşma çerçevesinde belirlenen saniyede 26 metreküplük suyun kendisine ait tüm hakları kapsamadığını iddia etmektedir. İranlıların iddiası tahsis edilen su miktarının yalnızca evsel ve tarımsal kullanım için olduğunu ve Hamon Gölü'nün payını kapsamadığı yönündedir. Buna göre gölün ekosistemini ve biyolojik çeşitliliğini korumak için ayrı bir su miktarı tahsis edilmesi gerekmektedir. Buna karşılık Afganistan tarafı ise 1973 Anlaşması'nın çevresel konuları da kapsadığını ve Afganistan'ın Hamon Gölü

dahil çevresel konular için İran'a ek su kaynakları temin etmekle yükümlü olmadığını ileri sürmektedir (Afghanistan Analysts Network, 2024).

- İran Farah, Haş ve Haru nehirlerinden de su payı talep etmektedir. Bu küçük nehirler tamamen Afganistan topraklarında bulunan Hamon Gölü için mevsimsel su kaynaklarıdır. Afganistan bu nehirlerin İran'ın su payı belirlenirken göz önünde bulundurulduğunu belirtmektedir.
- İki ülke arasındaki en önemli anlaşmazlık konularından biri de Afgan çiftçiler tarafından Hirmand Nehri boyunca kurulan su pompalarıdır. İran bu pompalarının 1973 Anlaşması'nın tam olarak uygulanmasının önündeki en büyük engel olduğunu ileri sürmektedir (Hamshahri Online, 2023).
- İran'ın ileri sürdüğü iddialardan biri de bölgede meydana gelen sellerin anlaşmaya dahil olmadığı dolayısıyla İran'ın su payına dahil edilmemesi gerektiğidir. Buna karşın Afganistan tarafı sellerin doğası gereği nehir akışının bir parçası olduğunu belirterek sel konusunun "aşırı su akışı" veya "normalden yüksek akışı" ifadeleriyle anlaşmada zikredildiğini savunmaktadır. Ayrıca Afgan yetkililer geçmişte çeşitli zorluklardan ötürü Afganistan hükümetlerinin anlaşmayı eksiksiz olarak uygulamakta yetersiz kalmaları ve bunun sonucunda İran topraklarına anlaşmada belirlenen miktardan daha fazla su akmış olmasının İran'ın daha fazla su hakkına sahip olduğu anlamına gelmediğini ileri sürmektedir.
- İran'ın en önemli şikayetlerinden biri de Afganistan'ın bölgede inşa ettiği barajlardır. İranlılar Kemal Han Barajı'nın Hirmand Nehri'nden su akışını engelleyerek İran'ın su hakkı açısından tehdit oluşturduğunu ileri sürmektedir. Tahran, Afganistan'ı Hirmand Nehri'nin akış yolunun değişmesine yol açacak yapay kanallar inşa etmekle suçlamaktadır. Buna karşılık Afganistan tarafı ise İran'ın iddiasının aksine Kemal Han Barajı'nın 1973 Anlaşması çerçevesinde belirlenen takvime uygun olarak suyun İran'a aktarılmasına yardımcı olduğunu savunmaktadır. Afgan yetkililer, barajın yalnızca suyun verimli bir şekilde yönetilmesini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda suyun doğru bir şekilde paylaşılmasını kolaylaştırdığını öne sürmektedir.
- İran'ın belki de en önemli şikayeti 1973 Anlaşması'nın Helmand havzasındaki iklim değişikliğinin etkilerini dikkate almadığı tezidir. İran, sıcaklık artışı ve kuraklıkların buharlaşmaya neden olduğunu ve bu durumun İran'a ulaşan suyu azalttığını savunmaktadır. Bu bağlamda İran'ın su payının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmakta ve bu amaçla ikili bir komisyon kurulmasını talep etmektedir (Afghanistan Analysts Network, 2024). Buna karşın Afganistan ise iklim değişikliğinin küresel bir olgu

olduğunu ve her iki ülkenin de bundan etkilendiğini savunarak bu tür beklenmedik zararların küresel iklim değişikliği fonları aracılığıyla ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Afganistan'ın temel argümanı 1973 Anlaşması'nın değiştirilemez ve kalıcı bir anlaşma olduğu yönündedir. Afgan yetkililer anlaşmanın 10. maddesine atıfta bulunarak mevcut ve gelecekteki herhangi bir yeni durumun anlaşmayı etkilemeyeceğini öne sürmektedir. Buna karşın İran tarafının ise 1973 Anlaşması'yla ilgili yorum ve yaklaşım farklılıklarını çözmek yerine yeni bir anlaşma için zemin hazırlama stratejisi izlediği görülmektedir. Tahran'ın 1973 Anlaşması'na yönelik eleştirileri ve söz konusu anlaşma çerçevesinde hakkı olmasına rağmen BM gibi uluslararası hakemlik mercilerine başvurmayı kabul etmemesi Tahran'ın yeni bir anlaşma istediğine dair önemli emarelerdir. Bu yaklaşım özellikle 2004 yılında İran Parlamentosu Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan iklim değişikliğini göz önünde bulundurarak 1973 Anlaşması'nın yeniden müzakere edilmesini öneren rapordan (Research Center of the Islamic Parliament of Iran, 2004) sonra daha belirgin şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Bu raporun ardından konunun siyasi gündeme taşınması hızlanmış, özellikle Sistan-Beluçistan milletvekillerinin mecliste aktif olarak yeni bir anlaşma talebini dile getirmeleri (BBC Persian, 2012) ve Afganistanlı yetkililer ile müzakereler konusunda parlamenter düzeyde girişimlerde bulunmaları bu eğilimi güçlendirmiştir (Tabnak, 2025). Fakat Afganistan İslam Emirliği'nin şu ana kadar İran dahil hiçbir ülke tarafından resmi olarak tanınmamış olması Tahran'ın yeni bir anlaşma yapma hususundaki konumunu zayıflatmaktadır.

Potansiyel Çatışma Riski

Tarihsel perspektiften bakıldığında Hirmand, İran-Afganistan ilişkilerinin en hassas konularından biri olagelmıştır. 19. yüzyıldan bu yana iki ülke arasında çeşitli anlaşmazlıkların odağında yer alan nehir, 1973'teki Afganistan-İran Helmand Su Anlaşması'na rağmen tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamıştır. Özellikle son 20 yılda Hirmand Nehri üzerindeki anlaşmazlık giderek tırmanırken iklim değişikliği, artan nüfus baskısı ve yeni baraj projeleri mevcut gerilimleri derinleştirmektedir (Nabavi, 2024).

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrasında İran'ın dış politikası, Afganistan'da kendine yakın bir yönetimin tesisini öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Bu çerçevede Tahran yönetimi, 1994'te kurulduktan sonra hızla yükselişe geçen Taliban'a karşı Kuzey İttifakı'nı desteklemiştir. Bu nedenle Taliban'ın 1998 yılında Afganistan'da iktidarı ele geçirmesinin ardından Tahran-Kabil ilişkileri gerilimli

bir sürece girmiştir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, Mezar-ı Şerif'teki İnan Konsolosluğunda sekiz İnanlı diplomat ile bir basın mensubunun katledilmesiyle kritik seviyeye ulaşmıştır. İkili ilişkilerdeki bu gerilim bölgenin şiddetli bir kuraklıktan geçtiği döneme denk gelmiştir. Özellikle 1998-2001 yıllarında bölgede meydana gelen şiddetli kuraklık nedeniyle Hirmand Nehri'nin su seviyesi yıllık ortalamasının altına düşmüş ve bu durum Hamon Gölü'nün kurummasına ve havzanın su toplama alanında %35'lik bir daralmaya sebebiyet vermiştir. Taliban yönetiminin 2001 yılında bölgedeki kuraklığı gerekçe göstererek Keceki ve Ergandab barajlarının su kapaklarını kapatması krizi daha da derinleştirmiş ve İnan'ın BM nezdinde resmi protestosuna yol açmıştır (Aman, 2023). Kuraklık ve su kesintisinin etkileri özellikle kırsal bölgelerde kendini göstermiş, ciddi su kısıtlamaları ve zorunlu göçler yaşanmıştır. Sistan havzasına ulaşan su miktarındaki belirgin azalma bölgedeki tarımsal arazilerin tahrip olmasına ve on binlerce bölge sakininin göç etmesine neden olmuştur. Ayrıca, Hamon Gölü'ne akan suların kesintiye uğratılması İnan'ın doğu kesiminde ekolojik sorunların ortaya çıkmasına ve içme suyu temininde ciddi sıkıntılara yol açmıştır.

Taliban yönetiminin devrilmesiyle ikili ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Taliban'ın devrilmesinin ardından İnan ile Afganistan arasında sınırlı iş birliği görülmüştür. 2003 yılında iki ülke yetkilileri Kabil'de bir araya gelmiş, su paylaşımı konusunda teknik komitelerin kurulması kararlaştırılmıştır. Afganistan Geçici Hükümet Başkanı Hamid Karzai'nin 2005 yılındaki İnan ziyareti esnasında imzalanan mutabakat zaptı Hirmand Nehri su paylaşımı konusunda yeni bir çerçeve oluşturmuştur. Bu dönemde İnan, Afganistan'ın yeniden yapılanma sürecine destek vermiş, buna karşılık su haklarının korunmasını talep etmiştir. 2005-2010 arası dönemde, İnan Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın girişimleriyle su diplomasisi canlanmıştır. 2007'de Tahran'da düzenlenen üst düzey görüşmelerde ortak su yönetimi mekanizmaları tartışılmış, ancak Afganistan'daki siyasi istikrarsızlık nedeniyle somut adımlar atılamamıştır. 2010'lu yılların başında Keceki Barajı'nın genişletilmesi projesi ilişkilerde yeni bir gerilim noktası oluşturmuştur. İnan, 2012'de su akışının %50'den fazla azaldığını bildirmiş ve uluslararası platformlarda konuyu gündeme getirmiştir. Dönemin İnan Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi, "su hakları ihlalinin kabul edilemez olduğunu" vurgulamıştır. 2015-2020 döneminde, iklim değişikliğinin etkileri ve yeni baraj projeleri krizi derinleştirmiştir. Eşref Gani'nin cumhurbaşkanlığı döneminde (2014-2021) tesis edilen nispi istikrar ortamında, Afganistan yönetimi hidrolojik altyapının geliştirilmesi sürecini hızlandırma kararı almıştır (Aram, 2022). Sınıraşan suların yönetimine ilişkin önemli adımların atıldığı bu dönemde barajlar ve diğer hidrolik yapılar ülkenin kalkınmasında kritik unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Eşref Gani, Mart 2021'de Kemal Han Barajı'nın açılış töreninde İnan'a atıfta bulunarak "artık kimseye bedava su vermeyeceklerini ve eğer petrol verilerse karşılığında daha fazla

su talep edebileceklerini” ifade etmiştir (Kocatepe, 2024). Bunun üzerine dönemin İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Gani'nin açıklamaları ve baraj projelerine tepki göstererek İran'ın Hirmand Nehri'nden su payı alma hakkı bulunduğunu vurgulamıştır.

Taliban'ın İkinci İktidarında Tırmanan Gerilim

Taliban'ın Ağustos 2021'de Afganistan'da yönetimi ele geçirmesiyle kriz yeni bir boyut kazanmıştır. Taliban'ın yeniden iktidara gelmesinden sonra, Hirmand Nehri'nin su hakları konusundaki anlaşmazlıklar da artış gösterirken sık sık iki ülke sınır muhafızları arasında çatışmalar görülmeye başlanmıştır. İran sınır muhafızları ile Taliban güçleri arasındaki ilk çatışma, 1 Aralık 2021 tarihinde Nimruz ili yakınlarındaki Şeğalek bölgesinde meydana gelmiştir (BBC Persian, 2022). Bu çatışma ve gerilimin ardından Taliban yönetiminin Hirmand Nehri'nin su yolunu İran'a ulaşmasını engelleyecek şekilde değiştirmesi ikili ilişkileri ciddi şekilde germiştir. İkinci sınır çatışması 23 Nisan 2022'de, İran sınır muhafızları ile Taliban güçleri arasında İslam Kale-Doğarun sınır bölgesinde yaşanan anlaşmazlık sonucu meydana gelmiş ve sınır geçici olarak kapatılmıştır (AMU TV, 2023). Çatışmanın Taliban'ın sınır yakınlarında yürüttüğü yol yapım çalışmalarından kaynaklandığı bildirilirken İran Dışişleri Bakanı Emir Abdullahiyan ise Taliban yönetimini “1973 anlaşmasını ihlal etmekle” suçlayarak “komşuluk haklarına saygı gösterilmesi” çağrısında bulunmuştur. Suçlamaları reddeden Taliban yönetimi ise su akışının azalmasına gerekçe olarak kuraklık ve altyapı sorunlarını göstermiştir. Bu çatışmayı müteakip İranlı yetkililer ve Taliban arasında yapılan görüşmeler sonucunda gerilim durumu yatışmış ve her iki taraf 1973 Anlaşması'nın hükümlerine uyma taahhütlerini yenilemiştir. Ancak çok geçmeden sınır bölgesindeki gerilim yeniden yükselirken ağustos ayında İran sınır muhafızları ile Taliban güçleri arasında sınır bölgesindeki Dostmuhammed şehri yakınlarında aynı yıl üçüncü kez sınır çatışması meydana gelmiştir. İran'ın Sistan-Beluçistan vilayetinde su kıtlığı nedeniyle düzenlenen protestolar ciddi boyutlara ulaşırken 17 Mayıs 2023'te bölgeye bir ziyaret düzenleyen İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, Hirmand Nehri konusuna değinmiş ve Taliban yönetimine tehditkar bir üslupla “Sözlerimi ciddiye alın ki sonra şikayet etmeyin.” şeklinde seslenmiştir (Iran International, 2023). Reisi'nin Afganistan'da büyük tepkiyle karşılanan bu açıklamasından kısa süre sonra 27 Mayıs'ta Hirmand Nehri yakınlarındaki Afganistan-İran sınırında bir kez daha çatışma meydana gelmiştir. Ağır silahların kullanıldığı çatışma sonucunda iki İran sınır muhafızı ve bir Taliban sınır muhafızı hayatını kaybetmiş, ayrıca iki İran vatandaşı yaralanmıştır (BBC Persian, 2023b). Taliban İçişleri Bakanlığı sözcüsü İran sınır güçlerinin Afganistan'a doğru ateş açtığını ve karşılık verdiklerini ileri sürerken, İran tarafı ise ilk ateşi Taliban güçlerinin açtığını iddia etmiştir.

Sınır güvenliği perspektifinden bakıldığında, su kıtlığı nedeniyle yaşanan gerilimler, kaçakçılık ve düzensiz göç hareketlerini tetiklemektedir. İnan güvenlik güçleri, son iki yılda sınır kontrollerini artırmış ve su kaynaklarının korunması için yeni önlemler almıştır. Ekonomik boyutta, Hirmand suyunun azalması Sistan-Beluçistan'da tarımsal üretimi ciddi şekilde etkilemektedir. Bölgede yaklaşık 120 bin hektar tarım arazisi sulamaya bağımlı olup, su kıtlığı nedeniyle üretimde %40'a varan düşüşler yaşanmaktadır. Su akışındaki azalmalar İnan'ın özellikle sınır illerinde yönetime yönelik büyük protesto yürüyüşlerine sebep olmaktadır. Çevresel açıdan, Hamon Gölleri ekosistemi tehdit altındadır. UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki bu göl sistemi, su akışının azalması nedeniyle kuruma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bölgede artan kum fırtınaları hem tarım arazilerini tahrip etmekte hem de halk sağlığını tehdit etmektedir. Ayrıca nüfus artışı meselesi, tüm dünyada inkar edilemez bir gerçek olup birçok ülke bu sorunla mücadele etmektedir. Hirmand güzergahındaki sınırın her iki tarafı da bu kuraldan istisna değildir. Halihazırda İnan'ın Sistan-Beluçistan vilayetinin nüfusu yaklaşık dört milyondur. İnan sınırında yer alan Nimruz ili, Afganistan'ın en yoksul ve en düşük nüfuslu illerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak bu ildeki ve İnan ile sınır olan diğer illerdeki nüfus artışını göz ardı etmek mümkün değildir. Dolayısıyla sınırın her iki tarafında nüfus arttıkça su tüketimi de artmaktadır. Yukarı havzadaki bölgelerde su tüketiminin artmasıyla birlikte aşağı havzadaki bölgelerde kalan su doğal olarak eskisi gibi, özellikle birkaç on yıl önceki duruma kıyasla, bölge halkının ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Sonuç olarak Hirmand Nehri anlaşmazlığı önümüzdeki dönemde İnan-Afganistan ilişkilerinin en kritik konusu olmaya devam edecektir. Uzmanlar iklim değişikliğinin etkisiyle su kaynaklarının daha da azalacağını öngörmektedir. Bu durum, potansiyel çatışma riskini artırmaktadır. Su kaynaklarının ulusal güvenlik önceliği olarak görülmesi, sınıraşan (ortak) çıkarların göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Her iki ülke de suyu münhasıran kendi ekonomik ve politik amaçları için kullandığından, bu durum güven inşasını zorlaştırmakta ve sıfır toplamlı oyun anlayışını pekiştirmektedir.

Sonuç

İnan ve Afganistan arasındaki su anlaşmazlığı, yüzyılı aşkın bir süredir devam eden karmaşık bir hidropolitik sorundur. Bu çalışmada ele alınan veriler, sorunun temelinde yalnızca su paylaşımının değil; tarihsel, siyasi, ekonomik ve çevresel boyutların da bulunduğunu ortaya koymaktadır. Tarihsel süreç incelendiğinde, 1973 yılında imzalanan İnan-Afganistan Helmand Nehri Su Anlaşması'nın dönemin şartlarında önemli bir diplomatik başarı olmasına rağmen günümüz koşullarında yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Özellikle iklim değişikliği, artan nüfus baskısı ve değişen su ihtiyaçları, anlaşmanın güncel sorunlara yanıt verme kapasitesini sınırlandırmaktadır.

Bu durum su paylaşımı konusunda kalıcı bir mutabakata ulaşmayı zorlaştırırken hızlı nüfus artışı ve artan su talebi, mevcut paylaşım sisteminin teknik ve hukuki açıdan yeniden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Su paylaşımı konusundaki teknik anlaşmazlıklar, iki ülke arasındaki güven sorununu derinleştirmektedir. Özellikle veri paylaşımı eksiklikleri, hidrometrik altyapının yetersizliği ve su ölçüm sistemlerindeki farklılıklar, karşılıklı suçlamaları besleyerek müzakere süreçlerini zorlaştırmaktadır. Afganistan'ın son yıllarda başlattığı baraj projeleri ve su depolama altyapısı, İran'ın su güvenliği endişelerini artırırken, Afganistan bu projeleri kalkınma ve enerji üretimi açısından stratejik bir fırsat olarak görmektedir.

Taliban yönetiminin 2021'de yeniden iktidara gelmesi sonrasında yaşanan gerilimler ve sınır çatışmaları, meselenin güvenlik boyutunu ön plana çıkarmış ve su meselesini yalnızca çevresel ya da kalkınma temelli bir sorun olmaktan çıkararak doğrudan sınır güvenliği ve siyasi istikrar ile ilişkili bir mesele haline getirmiştir. Afganistan'daki yeni yönetimin uluslararası tanınırlık sorunu, diplomatik kanalların etkinliğini azaltırken, su kaynaklarının siyasi bir koz olarak kullanılması eğilimini artırmıştır.

Her iki ülkenin de su kaynaklarına bakış açısı ulusal güvenlik paradigması çerçevesinde şekillenmektedir. İran, Sistan-Beluçistan bölgesinin sosyoekonomik istikrarı için Hirmand suyunu hayati önemde görürken, Afganistan su kaynaklarını ulusal kalkınmanın temel unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu iki yaklaşım arasındaki stratejik farklılık, suyun paylaşımını yalnızca teknik bir mesele olmaktan çıkararak devletler arası güç dengesi, ekonomik kalkınma ve bölgesel etki alanı mücadeleleriyle bağlantılı bir unsur haline getirmektedir.

Sistan Havzası'ndaki ekolojik bozulma, meselenin çevresel boyutunu gözler önüne sermektedir. Hamon Gölü'nün kuruması ve artan kum fırtınaları, acil önlemler alınması gereken bölgesel bir çevre felaketine işaret etmektedir. Ekosistemin bu denli kırılgan hale gelmesi, bölgedeki tarım, balıkçılık ve hayvancılık gibi geçim kaynaklarını doğrudan etkilemekte ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Bölgede yaşanan ekolojik kriz, 9 milyondan fazla insanın yaşam koşullarını doğrudan etkilemekte ve göç hareketlerini tetiklemektedir.

Ekonomik perspektiften değerlendirildiğinde, su kıtlığının bölgesel kalkınma üzerindeki olumsuz etkileri belirgindir. Tarımsal üretimin azalması, işsizliğin artması ve zorunlu göçler sosyoekonomik istikrarı tehdit etmektedir. Bu koşullar, su krizinin sadece doğal kaynak yönetimiyle ilgili bir konu olmadığını, aynı zamanda

toplumsal huzursuzluk, göç baskısı ve sınıraşan güvenlik riskleriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Su kıtlığı nedeniyle yaşanan ekonomik zorluklar, sınır bölgelerinde kaçakçılık faaliyetlerinin artmasını ve silahlı grupların üye devşirmelerini kolaylaştırmaktadır.

Araştırma bulguları, 1973 Anlaşması'na rağmen çözülemeyen su anlaşmazlığının silahlı çatışmaya dönüşme potansiyelinin mevcut olduğunu göstermektedir. Bu potansiyel, iklim değişikliğinin hızlanması, demografik baskıların artması, siyasi istikrarsızlığın derinleşmesi ve diplomatik kanalların tıkanması gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle artmaktadır. Özellikle Taliban yönetiminin nehir derivasyonu uygulamaları ve sınır çatışmalarının yaşanması, bu riskin somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

İklim modellemelerinin öngördüğü su kaynaklarının daha da azalacağı gerçeği, gelecekte anlaşmazlıkların derinleşeceği ve yeni çatışma alanlarının ortaya çıkacağı anlamına gelmektedir. Ancak aynı zamanda, bu kriz durumu iki ülkeyi iş birliğine zorlayıcı bir faktör de olabilir. Bu nedenle mevcut krizin fırsata dönüştürülmesi ve su diplomasisinin güçlendirilmesi, gelecekteki çatışma risklerinin minimize edilmesi açısından hayati önemdedir. Sonuç olarak, Hirmand Nehri krizinin çözümü, su kaynaklarını "ulusal varlık" olarak gören geleneksel anlayıştan "ortak miras" olarak değerlendiren daha bütüncül bir yaklaşıma geçişi gerektirmektedir. Bu dönüşüm yalnızca teknik ve hukuki düzenlemelerle değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal zihniyet değişiklikleriyle mümkün olacaktır. Böyle bir paradigma değişikliği, yalnızca iki ülke arasındaki anlaşmazlığın çözümüne değil, aynı zamanda bölgesel su diplomasisi için örnek oluşturabilecek ve küresel su krizine yönelik çözümlere katkı sağlayacak bir model sunabilir.

The Origins and Security Dimensions of the Water Resources Dispute between Iran and Afghanistan in the Context of the Hirmand River

Hakki Uygur

The Hirmand (Helmand) River water dispute is far more than a simple issue of resource sharing; it has evolved into a strategic crisis rooted in profound historical legacies, threatening regional stability between Iran and Afghanistan and dangerously escalating from political rhetoric to border clashes. Rooted in a history spanning over 150 years, this dispute now lies at the intersection of climate change, demographic pressures, and political instability. By examining historical turning points and contemporary dynamics of securitization, this study reveals the enduring nature of the Hirmand crisis and provides a normative assessment of potential resolution pathways. Three key dynamics shape the current state of the crisis: historical deadlock, ecological and socio-economic pressures, and an escalating security risk. To fully grasp the issue's current gravity and the parties' intransigent positions, it is crucial to thoroughly examine the crisis's historical origins and the inadequacies of the 1973 Treaty that constitutes its core legal framework.

The foundations of the current dispute were laid during the 19th-century geopolitical rivalry between Britain and Russia, known as the 'Great Game.' The 1973 Hirmand River Water Treaty, built upon this problematic legacy, was a significant diplomatic achievement at the time of its signing; however, it has proven inadequate

@ Asst. Prof., National Intelligence Academy, hakkiuygur@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-6833-0431>

 DOI: 10.12658/M0793
insan & toplum, 2026, 16(2), 37-66.
insanvetoplum.org

 Received: 18.02.2025
Revised: 30.08.2025
Accepted: 24.09.2025
Online First: 19.01.2026

in resolving the crisis in the face of today's complex hydrological, ecological, and demographic realities. Understanding why the agreement failed is of critical importance for future solutions. The evolution of the dispute has been shaped by three key historical turning points: the 1872 Goldsmid Arbitration, during which the British arbitrator Goldsmid divided the Sistan region and designated the Hirmand River as the boundary between the two countries. However, since this decision contained no mechanism or principle for water allocation, it laid the groundwork for future disputes; the 1903 McMahon Arbitration followed, in which Henry McMahon, appointed in response to the crisis triggered by the riverbed's alteration in 1896, ruled that one-third of the water should be allocated to Iran. However, Iran's objection to this decision prevented the dispute from reaching a lasting settlement; the 1951 Hirmand Commission Report, prepared by a panel of neutral experts established through U.S. initiative, recommended that Afghanistan allocate 22 cubic meters of water per second to Iran under normal conditions. This proposal laid the groundwork for the 1973 Treaty, yet it was not accepted at the time due to Iran's demand for a larger share of water.

The treaty signed in 1973 due to negotiations sits at the hearth of today's crisis. The treaty stipulates that Afghanistan shall release 26 cubic meters of water per second to Iran during normal water years, 4 cubic meters of which were added by Afghanistan as a gesture of goodwill. However, due to climate change, demographic pressures, and the lack of effective enforcement mechanisms, the treaty has become unsustainable in the present day. Thus, the historical legacy of imposed borders and the legally ambiguous framework of the treaty have laid the groundwork for the stubborn and contradictory national narratives that define the crisis today. Fundamental divergences in interpreting the 1973 Treaty have led to diplomatic deadlock and dangerously heightened tensions on the ground. The positions shaped by both parties by both parties' national interests have transformed what was initially a technical matter of water allocation into an issue of sovereignty and security. Understanding these positions is crucial for developing viable solutions.

Examining the core arguments and points of contention between the parties reveals divergent assessments regarding the status of Lake Hamun. Iran argues that the 26 m³/s of water stipulated in the treaty is intended solely for agricultural and domestic use. Lake Hamun, designated as a UNESCO World Heritage Site and protected under the Ramsar Convention, requires a separate water allocation to sustain its ecological life. Afghanistan, however, claims that the 1973 Agreement also covers environmental issues and not obliged to release additional water for Lake Hamun. In terms of dams and water infrastructure, the parties again experience a divergence

of views. Iran asserts that large infrastructure projects, such as the Kamal Khan Dam threaten its treaty-based water rights by blocking the river's natural flow and artificially altering the course of the water. Afghanistan, on the other hand, argues that the constructed dams are necessary for the efficient management of water, the control of floods, and the regular transfer of water to Iran in accordance with the 1973 Agreement. Finally, on the revision of the treaty and climate change, Iran argues that the current agreement does not reflect today's climatic conditions and hydrological realities, and therefore, water-sharing must be reconsidered and groundwork must be laid for a new agreement. Afghanistan, however, states that climate change is a global issue and that such unforeseen damage should be addressed through global climate funds rather than changing the agreement. Afghanistan, referring to Article 10 of the 1973 Agreement, argues that the agreement is unchangeable and permanent. These opposing theses reveal the conflicting paradigms underlying the issue: for Iran, it is a matter of survival based on ecological and historical rights, whereas for Afghanistan, it is an inseparable part of national sovereignty and the development project. This situation creates a sovereignty conflict that makes a technical solution impossible. The events that have occurred since the Taliban came to power in 2021 show that the diplomatic tension has turned into a de facto conflict. The main reason for this escalating tension is that both countries now perceive the issue not as a matter of technical cooperation but as a national security threat.

The primary obstacle to resolving the Hirmand water crisis is not technical or legal disagreements, but rather the fact that both sides view the issue through a lens of "securitization." This approach removes water from being an area of cooperation. It transforms water into a battleground where sovereignty and survival are defended, systematically erasing diplomatic space and trapping both parties in a zero-sum conflict paradigm. In the conceptualization of the Copenhagen School, securitization is the process by which an issue is removed from normal politics through discursive practices by political actors and presented as an existential threat requiring extraordinary measures. In the Hirmand case, securitization applies to both parties. Tehran does not view the Hirmand water merely as a source of agriculture and drinking water. Water is a vital element of national security for Iran's socio-economic stability in Sistan-Baluchistan, which has a population of approximately four million and is one of its most vulnerable provinces. Water scarcity undermines local economies and fosters recruitment for armed groups, such as Jaysh al-Adl, by complicating border control due to forced migration and increasing smuggling activities, it directly fuels these threats. However, for the Kabul administration and the Afghan people, water has become a fundamental symbol of national development, food and energy security, economic independence, and national sovereignty after

decades of war and foreign interventions. Former President Ashraf Ghani's "water in exchange for oil" discourse is the clearest example of how water has been securitized as an element of bargaining and power. This tendency toward securitization hinders a diplomatic solution through two main mechanisms: the perception of a zero-sum game and the blockage of diplomatic channels. The coding of water resources as a "national asset" leads to every drop of water being seen as one side's gain and the other's loss. This situation excludes the understanding that the basin is a "common heritage" and that cooperation based on mutual interdependence would benefit both sides. When the issue is framed as a security threat, cooperation mechanisms, such as flexible negotiations, technical data sharing, and joint commissions are pushed into the background. Instead, harsh rhetoric, military posturing, and the language of threats come to the forefront, blocking diplomatic channels. Escaping this securitization trap and reaching a sustainable solution requires taking bold and forward-looking policy steps that will change the current conflict-oriented paradigm.

In conclusion, the current course of the Hirmand crisis is unsustainable and risks evolving into a broader-scale conflict at any moment. To minimize this risk and establish a foundation for a stable solution, it is urgently necessary to adopt a proactive, multi-layered diplomatic strategy. A lasting solution to the Hirmand River crisis is possible through a transition from understanding water as a national asset seen as a national security threat to the understanding of it as a common heritage that is essential for the prosperity and stability of both countries. As elaborated in the securitization analysis, the national asset paradigm traps both countries in a zero-sum security dilemma in which one's gain is the other's loss. Only reframing the Hirmand as a common heritage that is mutually critical for regional stability can break this dangerous cycle. This paradigm shift will prevent an imminent regional conflict and create a vital cooperation framework that can turn into a global model for other basins under the impact of climate change.

Kaynakça

- Aamer, F. (2025). The Indus Waters Treaty: South Asia's Most Durable Accord Faces a Tough Test. Retrieved August 31, 2025. <https://www.9dashline.com/article/the-indus-waters-treaty-south-asias-most-durable-accord-faces-a-tough-test>.
- Afghanistan Analysts Network. (2024). A Long Winding River: Finding Solutions to the Iran-Afghanistan Water Dispute [دریای طولانی پر خم و پیچ: گره گشایی اختلاف]. Retrieved February 5, 2025. <https://www.afghanistan-analysts.org/dari-pashto/reports/enviroment-socio-economic-development/-/دریای-طولانی-پر-خم-و-پیچ-گره-گشایی-اختلاف>.
- Alagöz, B. & Kandemir, E. (2015). 11 Eylül sonrası dönemde bölgesel güvenlik ve İran'ın Afghanistan siyaseti. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), (109-140).
- Aman, F. (2016). Iran-Afghan Differences Over Helmand River Threaten Both Countries. Atlantic Council. Retrieved January 5, 2025. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-afghan-differences-over-helmand-river-threaten-both-countries/>.
- Aman, F. (2023). Iran and Taliban Clash Over Water Rights. Atlantic Council. Retrieved February 5, 2025. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-afghanistan-taliban-water-helmand/>.
- AMU TV. (2023). Taliban's Response to Iranian President's Warning About Helmand Water. Retrieved February 5, 2025. <https://amu.tv/fa/50248/>.
- Aram, M. (2022). Kamal Khan dam and Afghanistan's role on Iran's water policy. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(2), (612-630). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2810662>.
- BBC Persian. (2017). Water Crisis in Iran's Sistan and Baluchestan: Iran Warns Afghanistan About Helmand River Water Rights [بحران آب در سیستان و بلوچستان ایران؛ هشدار به افغانستان درباره حق آبه هیرمند]. Retrieved January 25, 2025. <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-40629533>.
- BBC Persian. (2022). Iran Warns Taliban Over Helmand River Water Rights [ایران به طالبان درباره حق آبه رود هیرمند هشدار داد]. Retrieved February 01, 2025. <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-61227297>.
- BBC Persian. (2023a). The Environmental Crisis of Afghanistan's Waters: The Impact of Climate Change and Security on Water Resources [بحران زیست محیطی آب های افغانستان؛ تاثیر تغییرات اقلیمی و امنیتی بر منابع آب]. Retrieved January 26, 2025. <https://www.bbc.com/persian/articles/c976300e84qo>.
- BBC Persian. (2023b). The Helmand River Water Dispute: What is Iran and Taliban's Share From This River? [اختلاف آب رود هیرمند؛ سهم ایران و طالبان از این رودخانه چقدر است؟]. Retrieved February 4, 2025. <https://www.bbc.com/persian/articles/cd1g1xw6wzwo>.
- BBC Persian. (2012). Iran and Afghanistan's Legal Disagreements [اختلافات حقوقی ایران و افغانستان]. Retrieved May 29, 2025. https://www.bbc.com/persian/iran/2012/07/120604_123_lp_neighbours_iran_afghanistan_legal_bahman_diba.
- Buzan, B., Wæver, O. & De Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- CACI Analyst. (2017). Afghanistan Clashes with Iran Over Dam Construction. Retrieved May 29, 2025. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13443-afghanistan-clashes-with-iran-over-dam-construction.html>.
- Climate-Diplomacy. (2023). Turkey, Syria and Iraq: Conflict Over the Euphrates-Tigris. Retrieved May 28, 2025. <https://climate-diplomacy.org/case-studies/turkey-syria-and-iraq-conflict-over-euphrates-tigris>.
- Conker, A. (2024). Helmand Havzası hidropolitiğinde su savaşları anlatısının analizi. *Akademik Hassasiyetler*, 11(25), (663-699). <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1451502>.
- FAO. (2023). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Retrieved August 30, 2025. <https://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition>.

- Foroughi Nematollahi, S. A., Hasani Bagheri, M. & Sheikh Oveysi, M. (2013). The impact of Helmand border river hydropolitics on Iran's national security [تأثیر هیدروپلیتیک رودخانه مرزی هیرمند بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران]. *New Attitudes in Human Geography*, 5(3), (34-51).
- Gleick, P. H. (1993). Water and conflict: Fresh water resources and international security. *International Security*, 18(1), 79-112.
- Hamshahri Online. (2023, September 23). Afghanistan Refuses to Give Water to Iran: An Important Request from Pezeshkian's Government [افغانستان به ایران آب نمی دهد؛ یک درخواست مهم از دولت پزشکیان]. Retrieved February 4, 2025. <https://www.hamshahronline.ir/news/882875/-درخواست-یک-آب-نمی-دهد-ایران-آب-نمی-دهد-از-دولت-پزشکیان>
- Homer-Dixon, T. F. (1994). Environmental scarcities and violent conflict: Evidence from cases. *International Security*, 19(1), (5-40).
- Homer-Dixon, T. F. (1999). *Environment, scarcity, and violence*. Princeton University Press.
- İlkbahar, H. & Mercan, M. H. (2023). Hydro-Hegemony, counter-hegemony and neoclassical realism on the Nile basin: An analysis of Egypt's response to the Grand Ethiopian renaissance dam (GERD). *Journal of Asian and African Studies*, 60(2), (1158-1173). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00219096231188953>.
- İlkbahar, H. (2023). Su güvenliği bağlamında Nil Havzası Girişimi'nin (NHG) iklim değişikliğine yönelik uyum ve azaltım stratejileri. *Alternatif Politika*, 15(3), (550-580). <https://doi.org/10.53376/ap.2023.21>.
- Imani, F., Musavinia, S. R. & Cheginizadeh, G. A. (2019). Hydropolitics and Water Disputes Between Iran and Afghanistan in the Helmand River Basin. [هیدروپلیتیک و مناقشات آبی ایران و افغانستان در حوضه رود هیرمند]. *Applied Research in Humanities*, https://www.researchgate.net/publication/376643238_hydrwplty-k_w_mnaqshat_aby_ayran_w_afghanistan_dr_hwd_rwd_hyrmnd.
- IndexMundi. (2023). Iran-Renewable Internal Freshwater Pesources Per Capita Ranking. Retrieved May 28, 2005. <https://www.indexmundi.com/facts/iran/indicator/ER.H2O.INTR.PC>.
- Institute for Economics and Peace. (2021). Water Crisis and Food Insecurity in Afghanistan [2021]. Retrieved May 28, 2025. <https://www.visionofhumanity.org/afghanistan-country-profile/>.
- Iran Europe Studies Institute. (2023). Water Dispute Between Iran and Afghanistan: Afghanistan's Dams and Water Claim [مناقشه آبی ایران و افغانستان: سدهای افغانستان و مطالبه آب]. Retrieved January 23, 2025. <https://www.iess.ir/fa/translate/3734/>.
- Iran International. (2023). Share Water, Iran's President Warns Taliban Amid Rising Tension. Retrieved February 5, 2025. <https://www.iranintl.com/en/202305181442>.
- Kazımi, M. (2020). The role of Helmand's hydropolitics in ethnic crises emergence in Sistan and Baluchestan [نقش هیدروپلیتیک هیرمند در بروز بحران های قومی در سیستان و بلوچستان]. *Science and Research Branch*, 3(2), (143-164). <https://doi.org/10.22034/GAHR.2020.247844.1443>.
- Kocatepe, D. (2024). The Helmand river water dispute between Iran and Afghanistan: historical background, potential risks and proposed solutions. *KAUJEEASF*, 15(29), (308-333). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kauibf/issue/85543/1452948>.
- Loodin, N., Eckstein, G., Singh, V. P. & Sanchez, R. (2023). Assessment of the trust crisis between upstream and downstream states of the Helmand river basin (1973–2022): A half-century of optimism or cynicism? *ACS ES&T Water*, 3(6), (1654-1668). <https://doi.org/10.1021/acsestwater.2c00428>.
- Lowy Institute. (2020). Afghanistan and Iran: From Water Treaty to Water Dispute. Retrieved May 28, 2025. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/afghanistan-iran-water-treaty-water-dispute>.
- Lowi, M. R. (1993). *Water and power: The politics of a scarce resource in the Jordan river basin*. Cambridge University Press.
- Nabavi, S. A. (2024). Fundamental problems of water resources management in the Helmand river basin, Afghanistan. *Randwick International of Social Science Journal*, 5(2), (263-274).

- Nagheeb, M. & Warner, J. (2022). The 150-year itch: Afghanistan-Iran hydropolitics over the Helmand/Hirmand river. *Water Alternatives*, 15(3): 551-573.
- Nagheeb, M. (2022). Ashraf Ghani's Ambitions to Divert the Helmand River Now Serve His Enemy, the Taliban: An International Law Perspective. *EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law*. Retrieved June 5, 2025. <https://www.ejiltalk.org/ashraf-ghanis-ambitions-to-divert-the-helmand-river-now-serve-his-enemy-the-taliban-an-international-law-perspective/>.
- Oregon State University. (2023). Transboundary Freshwater Spatial Database. Retrieved May 5, 2025. <https://transboundarywaters.ceoas.oregonstate.edu/transboundary-freshwater-spatial-database>.
- Rahmanian, D. & Baraghi, F. (2018). The position of the Helmand water issue in Iran-Afghanistan relations during Reza Shah period [جایگاه مسأله آب هیرمند در مناسبات ایران و افغانستان در دوره رضاشاه]. *Iran History*. 3(1), (37-70). https://irhj.sbu.ac.ir/article_94510.html.
- Ramachandran, S. (2017). Afghanistan Clashes with Iran Over Dam Construction. *Central Asia-Caucasus Analyst*. Retrieved February 4, 2025. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13443-afghanistan-clashes-with-iran-over-dam-construction.html>.
- Reuters. (2018, July 17). In Parched Afghanistan, Drought Sharpens Water Dispute with Iran. *Retrieved May 29, 2005*. <https://www.reuters.com/article/us-afghanistan-iran-water-idUSKBN1K702H/>.
- Research Center of the Islamic Parliament of Iran. (2004). Water Resources of Sistan Plain [منابع آب دشت سیستان]. Retrieved May 29, 2025. <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/764250>.
- Salihabadi, R. (2014). Analysis of Iran-Afghanistan hydropolitical disputes and its effects on the security of country's eastern borders [بررسی اختلافات هیدروپلیتیکی ایران و افغانستان و اثرات آن بر امنیت مرزهای شرقی کشور]. *Journal of Border Science and Technology*. 5(3), (33-51). https://journals.iau.ir/article_666566.html.
- Sinaee, V. (2011). Hydropolitics, security and development of water cooperation in relations between Iran, Afghanistan and Turkmenistan [هیدروپلیتیک، امنیت و توسعه همکاری های آبی در روابط ایران، افغانستان و ترکمنستان]. *Journal of Foreign Relations*, 2(3), (185-211). https://frqjournal.csr.ir/article_123556_84303c1ff87f-38c561aff235b3f7f314.pdf.
- Sinaee, V. & Jamali, J. (2020). Iran's economic diplomacy in Afghanistan and management of bilateral water disputes: An institutional economics approach [دیپلماسی اقتصادی ج.ا. ایران در افغانستان و مدیریت اختلافات آبی دو]. *Faslname-i Mutaleat-i Rahbordi*, 8(28), (69-93). https://sspp.iranjournals.ir/article_33907.html.
- The Afghan-Iranian Helmand River Water Treaty. (1973). Retrieved February 6, 2025. https://www.internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/1973_Helmand_River_Water_Treaty-Afghanistan-Iran.pdf.
- Tabnak. (2025). Details of Iran-Taliban Meeting on Helmand Water Rights [جزئیات جلسه ایران و طالبان در مورد حقابه هیرمند]. Retrieved May 29, 2025. <https://www.kisa.link/PeyXj>.
- The Global Economy. (2021). Afghanistan: Precipitation. Retrieved May 27, 2025. <https://www.theglobaleconomy.com/Afghanistan/precipitation/>.
- The Global Economy. (2021). Iran: Precipitation. Retrieved May 27, 2025. <https://www.theglobaleconomy.com/Iran/precipitation/>.
- Turgul, A., McCracken, M., Schmeier, S., Rosenblum, Z. H., de Silva, L. & Wolf, A. T. (2024). Reflections on transboundary water conflict and cooperation trends. *Water International*, 49(3-4), (274-288).
- UN-Water. (2024). Progress on Transboundary Water Cooperation—2024 Update. Retrieved June 04, 2025. <https://www.unwater.org/publications/progress-transboundary-water-cooperation-2024-update>.
- Wolf, A. T. (1998). Conflict and cooperation along international waterways. *Water Policy*, 1(2), (251-265).
- United Nations Environment Programme. (2008). Afghanistan's Environment 2008. Retrieved December, 26, 2024. https://ceobs.org/wp-content/uploads/2018/03/Afghanistans_environment_2008_2008afghanistans_environment_2008.pdf.
- Zeitoun, M. & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony—a framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), (435-460). <https://doi.org/10.2166/wp.2006.054>.